

УДК 65.016.7:334.716(477)

ДЕФОРМАЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Г.В. Карпінська, к.е.н.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, Україна

При будь-якій формі господарювання промислові підприємства займають найважливішу позицію в економіці держави. З макроекономічних позицій промислові підприємства є основою для: збільшення національного прибутку, валового внутрішнього продукту, валового національного продукту; розвитку науки, інновацій та прискорення НТП; підвищення матеріального добробуту громадян країни; вирішення проблеми зайнятості та інших соціальних проблем.

Про те, деструктивні соціально-економічні процеси, що відбуваються в країні та сучасний стан промислових підприємств від'ємна динаміка розвитку, недостатність власних, державних та іноземних фінансових та інвестиційних ресурсів задля технологічного переоснащення промислових на інноваційній основ актуалізують питання, щодо визначення та подолання деформацій їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблеми та шляхи підвищення ефективності розвитку промислових підприємств активно досліджували та продовжують досліджувати вітчизняні вчені О.І. Амоша, Є.О. Бельтюков, Б.В. Буркинський, А.І. Бутенко, В.М. Гейц, А.І. Ковальов, Л.І. Федулова, С.В. Філіппова та інші автори. Питання оцінки структурних змін та деформацій у промисловому секторі економіки вивчають закордонні та вітчизняні дослідники В.М. Рябцев, Г.І. Чуділін, М.Р. Бечвая, М.А. Масич, В. Войтенко, Д. Дегтярьов, С. Момот та ін. Про те, системному дослідженню структурних змін та деформацій розвитку промислових підприємств України в аспекті їх соціально-економічного, інвестиційного та інноваційного розвитку не приділено належної уваги.

Метою статті є визначення та оцінка структурних змін та деформацій розвитку промислових підприємств України в аспекті їх соціально-економічного, інвестиційного та інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Деформація – будь-яка зміна, відхилення чогонебудь від норми, перекручування сутності чогонебудь спотворення сутності чогонебудь [1]. Деформації (зміни) можуть бути як причиною, так і слідством еволюційного або революційного (кризового) розвитку економічної системи. Для

Карпінська Г.В. Деформації розвитку промислових підприємств України.

У статті проведено дослідження тенденцій та структурних змін в аспекті соціально-економічної, інвестиційної та інноваційної діяльності промислових підприємств України задля визначення деформацій їх розвитку.

Ключові слова: деформація, структурні зрушення, підприємства промисловості

Карпинская А.В. Деформации развития промышленных предприятий Украины.

В статье проведено исследование тенденций и структурных изменений в аспекте социально-экономической, инвестиционной и инновационной деятельности промышленных предприятий Украины для определения деформаций их развития.

Ключевые слова: деформация, структурные изменения, предприятия промышленности

Karpinska G.V. Deformations of development industrial enterprises Ukraine.

The article studied the trends and structural changes in terms of socio-economic, investment and innovative activity of industrial enterprises in Ukraine to determine the strain of their development.

Keywords: deformation, structural changes, industrial enterprises

визначення деформацій розвитку промислових підприємств України проведемо оцінку структурних змін і аналіз тенденцій їх діяльності в розрізі основних галузей промисловості та основних показників, що характеризують соціально-економічний, інвестиційний та інноваційний розвиток підприємств.

Промисловість України у 2013р. налічувала 49130 підприємств – 12,5% загальної кількості підприємств по Україні (табл. 1). У переробній промисловості здійснювало свою діяльність 41,4 тис. од. підприємств (84,3% загальної кількості у

промисловості), добувній і розробленні кар'єрів – 1,9 тис. од. (3,9%). (табл. 2)

У переробній промисловості здійснювало свою діяльність 41,4 тис. од. підприємств (84,3% загальної кількості у промисловості), добувній і розробленні кар'єрів – 1,9 тис. од. (3,9%).

У промисловому секторі економіки зайнято 2,9 млн. осіб – 38,3% загальної кількості працюючих по Україні. В останні роки утримується стійка тенденція до скорочення кількості зайнятих працівників у тому числі і у сфері промислового виробництва.

Таблиця 1. Основні показники діяльності промислових підприємств України

Показники	Роки			
	2010	2011	2012	2013
Кількість підприємств од	47827	47479	43356	49130
у % до підсумку	12,6	12,6	11,9	12,5
Кількість зайнятих працівників, тис.осіб	3091,8	3045,9	3026,4	2924,9
у % до підсумку	37,8	38,0	38,2	38,3
Витрати на оплату праці, млн.грн	88577,1	105528,6	123478,4	127880,3
у % до підсумку	42,7	42,5	42,2	43,3
Обсяг реалізованої продукції, млн. грн	1159231,4	1464792,1	1498929,7	1473091,5
у % до підсумку	33,5	35,8	34,8	35,5
Прибуток, млн. грн.	68933,1	106688,2	86504,1	81336,9
у % до підсумку	32,5	39,1	31,1	34,7
Капітальні інвестиції, т.грн.	45124,8	76599,7	106802,5	105292,8
у % до підсумку	33,7	38,8	45,2	47,1

Джерело: розраховано за даними [2]

Таблиця 2. Основні показники діяльності промислових підприємств України в розрізі галузей

Показники	Роки			
	2010	2011	2012	2013
Кількість підприємств, од., (% у підсумку)				
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	1629 (3,4)	1560 (3,3)	1612 (3,7)	1918 (3,9)
Переробна промисловість	41218 (86,2)	40713 (85,7)	36767 (84,8)	41399 (84,3)
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	1256 (2,6)	1313 (2,8)	1334 (3,1)	1723 (3,5)
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	3724 (7,8)	3893 (8,2)	3643 (8,4)	4090 (8,3)
Кількість зайнятих працівників, тис.осіб, (% у підсумку)				
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	507,2 (16,4)	488,0 (16,0)	483,0 (16,0)	474,5 (16,2)
Переробна промисловість	1980,7 (64,0)	1964,1 (64,5)	1961,0 (64,8)	1874,1 (64,1)
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	431,9 (14,0)	427,0 (14,0)	421,5 (13,9)	417,0 (14,3)
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	172,0 (5,6)	166,8 (5,5)	160,9 (5,3)	159,3 (5,4)
Обсяг виробленої продукції, млн.грн., (% у підсумку)				
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	133776,0 (11,5)	182915,7 (12,5)	161686,6 (10,8)	185031,8 (12,5)
Переробна промисловість	781285,7 (67,4)	960282,1 (65,6)	970206,8 (64,7)	923264,2 (62,7)
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	223792,2 (19,3)	297318,0 (20,3)	346280,7 (23,1)	342938,6 (23,3)
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	20377,5 (1,8)	24276,3 (1,6)	20755,6 (1,4)	21856,9 (1,5)
Прибуток, млн.грн., (% у підсумку)				
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	26998,6 (39,1)	39776,7 (37,2)	25672,4 (29,7)	28035,5 (34,5)
Переробна промисловість	33784,7 (49,1)	49035,0 (46,0)	45808,2 (53,0)	38217,6 (47)

Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	7795,8 (11,3)	17562,4 (16,5)	13853,6 (16,0)	14561,7 (17,9)
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	354,0 (0,5)	314,1 (0,3)	1169,9 (1,3)	522,1 (0,6)

Джерело: розраховано за даними [2]

Скорочення складало близько 3,4%, хоча доля зайнятих працівників на промислових підприємствах збільшилась 0,1%. Найбільша кількість працівників зайнята на підприємствах переробної промисловості – 1874,1 тис. осіб (64,1% загальної кількості працюючих у промисловості). Негативні тенденції скорочення зайнятих працівників мають місце за всіма галузями промисловості. Такі негативні тенденції спостерігаються і щодо обсягів виробленої промислової продукції, зокрема, скорочення відстежується з 2011 року (на 1,6% менше ніж за 2010 р.). Протягом 2012 року негативна тенденція продовжується – 2,9%. У 2013 році спад промислового виробництва становить 4,3% до

попереднього року. Що стосується обсягів реалізованої продукції, за 2013 рік підприємствами реалізовано промислової продукції на суму 1473091,5 млн. грн. (на 1,7% менше ніж за 2012 р.). Скорочення відбулося за рахунок скорочення обсягів реалізованої продукції підприємствами переробної промисловості та постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. Найбільша частка в загальному обсязі реалізації промислової продукції припадає на підприємства переробної промисловості – 62,7%. Питома вага підприємств окремих галузей переробної промисловості в загальному обсязі реалізованої промислової продукції наведена на рис. 1.

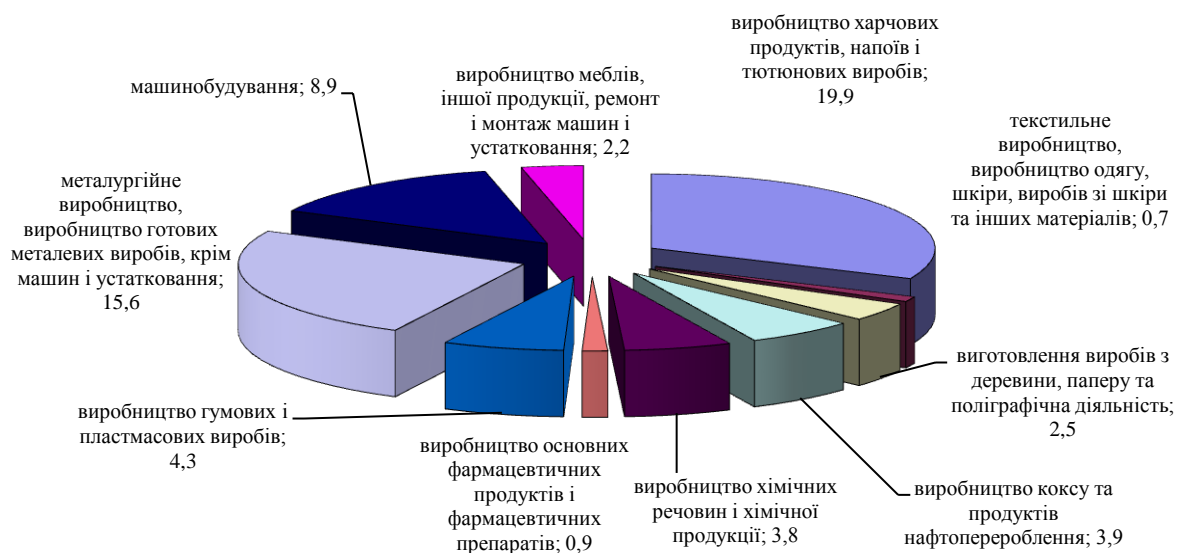

Рис. 1 Питома вага підприємств окремих галузей переробної промисловості в загальному обсязі реалізованої промислової продукції

Джерело: розраховано за даними [2]

Відповідно з 2011р. зменшується прибуток промислових підприємств на 23,7% у 2013р. по відношенню до 2010р. Найбільше зменшення прибутку відбулося на підприємствах переробної промисловості 22,1%. Зменшуються капітальні інвестиції промислових підприємств 105292,8 млн. грн у 2012р. проти 106802,5 млн. грн у 2013р. У 2013 році структурні зрушення промисловості за дослідженими показниками є позитивними, хоча динаміка цих показників є від'ємною, це свідчить про те, що для визначення деформацій розвитку замало

досліджувати тільки динаміку структурних зрушень. Зокрема така ситуація у 2013р. прояснюється негативною динамікою розвитку та значним зменшенням частки підприємств фінансової та страхової діяльності за всіма дослідними показниками.

Аналіз інвестиційної активності підприємств (відношення інвестицій в основний капітал до обсягу реалізованої продукції) промисловості наведено у таблиці 3.

Підвищення інвестиційної активності підприємств спостерігається майже у всіх галузях

промисловості, виключенням є підприємства легкої, хімічної та нафтохімічної промисловості та підприємства з виробництва коксу, продуктів нафтопереробки. Про те, за результатами 2013р. приріст капітальних інвестицій відбувся лише у сфері будівництва (3,2%) та у сфері операцій з нерухомим майном (9,7%).

Таким чином, зростання інвестиційної активності підприємств не дає підстав для висновку про переорієнтацію інвестиційних потоків у промислову сферу.

Натомість, вже на протязі кількох останніх років, сформовані пріоритети інвестування засвідчують переважаючу інвестиційну привабливість секторів з високою ліквідністю та швидким обігом

коштів. Випереджальні темпи інвестування у сектори, в яких здійснюється перерозподіл сукупного продукту, над інвестиціями у виробництво останнього посилюють ризики нестабільності фінансової системи та інфляційний потенціал, який формується внаслідок перевищення сукупного попиту над пропозицією [5].

Аналіз динаміки і структури фінансових джерел інвестування (табл. 4) дозволяє зробити наступний висновок: у структурі джерел інвестування економіки України визначальну роль відіграють власні кошти підприємств 63,8% – 2013р., таким чином можливість здійснення інвестиційної діяльності визначається перш за все фінансовим станом підприємства.

Таблиця 3. Інвестиційна активність підприємств промисловості, %

Види промислової діяльності	Роки			
	2010	2011	2012	2013
Добувна промисловість	14,6	16,8	23,5	15,7
Переробна промисловість	4,7	4,7	5,8	5,8
харчова промисловість	4,3	5,5	7,5	6,7
легка промисловість	5,3	5,2	4,9	4,9
виробництво коксу, продуктів нафтопереробка	2,5	1,9	2,2	1,5
хімічна та нафтохімічна промисловість	11,6	6,6	7,2	5,3
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	2,6	3,7	4,4	5,4
машинобудування	2,6	3,7	5,4	4,99
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	3,8	6,8	12,4	16,2

Джерело: розраховано за даними [3]

Таблиця 4. Структура та динаміка капітальних інвестицій за джерелами фінансування, млн грн., (%)

Джерела фінансування	Роки				
	2010	2011	2012	2013	2013/2010 %
Усього	189061 (100)	259932 (100)	293692 (100)	267728 (100)	41,6
у т.ч. за рахунок					
коштів державного бюджету	10952,2 (5,8)	18394,6 (7,1)	17141,2 (5,8)	6497,8 (2,4)	-40,7
коштів місцевих бюджетів	6367,7 (3,4)	8801,3 (3,4)	9149,2 (3,1)	7219,2 (2,7)	13,4
власних коштів підприємств та організацій	114963,6 (60,8)	152279,1 (58,6)	175423,9 (59,7)	170675,6 (63,8)	48,5
кредитів банків та інших позик	23336,2 (12,3)	42324,4 (16,3)	50104,9 (17,1)	40878,3 (15,3)	75,2
коштів іноземних інвесторів	4067,7 (2,1)	7196,1 (2,8)	5040,6 (1,7)	4881,2 (1,8)	20,0
коштів населення на будівництво власних квартир	4654,2 (2,5)	4470 (1,7)	3651 (1,3)	6574,9 (2,5)	41,3
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	16176 (8,6)	15102,9 (5,8)	21975,1 (7,5)	21770,1 (8,1)	34,6
інших джерел фінансування	8543 (4,5)	11363,9 (4,3)	11206 (3,8)	9230,9 (3,4)	8,1

Джерело: розраховано за даними [3]

Серед підприємств промисловості у 2013р. позитивну динаміку фінансових результатів мали

підприємства у сфері виробництва та розподілення електроенергії, газу та води та деякі

підприємства переробної промисловості, зокрема машинобудування і харчової промисловості. Також внутрішнім джерелом фінансування інвестиційного розвитку промислових підприємств є амортизаційні відрахування. Про те, статистичні дані свідчать що у дослідний період спостерігається тенденція до зменшення частки амортизації у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій.

Важливими зовнішніми джерелами інвестицій є кредити банків (табл. 5), кошти державного та місцевого бюджетів, кошти іноземних інвесторів.

За аналізуемий період спостерігається збільшення кредитування підприємств промисловості. Найбільші обсяги кредитів надходили підприємствам переробної промисловості. До підприємств харчової промисловості – 26,7%, металургії 12,4%, хімічної та нафтохімічної промисловості 8,9%, машинобудування 6,4%, виробництва неметалевої мінеральної продукції 4,9%. Водночас, переважна більшість кредитів у

промисловий сектор були короткостроковими – 47%, частка довгострокових кредитів – 4,3%, що не є добрим явищем для підприємств у зв'язку з високими кредитними ставками короткострокових кредитів, що ускладнює їх повернення на фоні погіршення фінансових результатів підприємств. Недобрим явищем також є зменшення у джерелах фінансування коштів державного бюджету – 40,7%. Ще одним важливим джерелом інвестиційного забезпечення підприємств промисловості є прямі іноземні інвестиції. У період з 2012-2013 рр. спостерігалася позитивна тенденція переорієнтації іноземних інвестицій з фінансової сфери до реального сектору економіки, про те основними реципієнтами інвестицій були енергоємні та низько технологічні сфери виробництва. Таким чином, за результатами аналізу не можна стверджувати про наявність стабільного інвестиційного розвитку вітчизняних промислових підприємств.

Таблиця 5. Кредити, надані промисловості України, млн грн., (%)

Види промислової діяльності	Роки				
	2010	2011	2012	2013	2013/2010
Промисловість	147111 (100)	154774 (100)	160389 (100)	183112 (100)	24,5
Добувна промисловість	12883 (8,8)	11483 (7,4)	15726 (9,8)	17571 (9,6)	36,4
Переробна промисловість	121526 (82,6)	124314 (80,3)	125880 (78,5)	135898 (74,2)	11,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	12702 (8,6)	18977 (12,3)	21483 (13,3)	29644 (16,2)	133,4

Розраховано за даними [4]

В аспекті інноваційного розвитку промислових підприємств слід відзначити, що незначна частка

промислових підприємств України займалися інноваційною діяльністю (табл. 6)

Таблиця 6. Кількість промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, од, (%)

	Роки			
	2011	2012	2013	2013/ 2011 %
Усього, од.	1679 100	1758 100	1715 100	2,1
з них мали витрати на інноваційну діяльність	1348 (80,2)	1362 (77,5)	1337 (77,9)	-0,8
впроваджували інновації	1327 (79)	1371 (78)	1312 (76,5)	-1,1
з них впроваджували інноваційні види продукції	731 (43,5)	704 (41)	683 (40)	-6,6
впроваджували нові технологічні процеси	605 (36)	598 (34)	665 (38,8)	9,9
впроваджували організаційні інновації	460 (27,4)	394 (22,4)	268 (15,6)	-41,7
впроваджували маркетингова інновації	456 (27,2)	387 (22)	301 (17,6)	-34,0
реалізовували інноваційну продукцію, що заново впроваджена або зазнала технологічних змін протягом останніх трьох років	1043 (62,1)	1037 (59)	1031 (60,1)	-1,1

Розраховано за даними [5]

Так у 2013р. інноваційною діяльністю займалися 1715 підприємств -16,8% всіх підприємств промисловості, збільшення кількості інноваційно активних підприємств склало 36 од. – 2,1%. Впроваджували інновації 1312 підприємств – 76,5% загальної кількості промислових підприємств, зокрема підприємства машинобудування 338 од., з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів 321 од., з виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції 131 од., металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів 113 од.

За дослідний період скоротилася кількість підприємств що впроваджували інноваційні види продукції (-6,6%). У 2013р. впроваджували інноваційні види продукції 683 підприємства – 3138 найменувань, з них 809 – машини, устаткування, апарати, прилади. Нові технологічні процеси впроваджували 557 підприємств; кількість процесів склало 1576, у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих – 502.

1031 підприємство реалізувало інноваційної продукції на 35,9 млрд. грн., або 3,3% загального обсягу реалізованої промислової продукції. Реалізацію продукції за межі України здійснювали 344 підприємства, обсяг якої склав 44,7% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції, у тому числі в країні СНД – 25,3%.

Як вже відмічалось, у промисловості України закріпилися тенденції домінування виробництв з низькою наукоємністю. Так, у 2013 році частка

нової для українського ринку продукції становила 40%, тоді як 60% становила реалізація продукції, яка була новою для окремих підприємств.

Висновки

Таким чином, проведений аналіз тенденцій та оцінка структурних змін діяльності підприємств промисловості дозволив виявити наступні деформації їх розвитку:

- скорочення зайнятих працівників за всіма галузями промисловості;
- спад промислового виробництва;
- погіршення фінансових результатів підприємств;
- зменшення капітальних інвестицій;
- скорочення державного фінансування;
- сировинна спрямованість промислового виробництва;
- використання застарілих технологій та високий рівень енергоємності промислового виробництва;
- відсутність накопичення власних коштів для модернізації виробництва;
- незначна доля промислових підприємств, які займаються інноваційною діяльністю;
- скорочення кількості підприємств, що впроваджували інновації та інноваційні види продукції;
- скорочення та незначні обсяги реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації промислової продукції.

Список літератури:

1. Толковый словарь Ушакова Д. Н. / Ушаков. 1935-1940 – [Электронный ресурс]. – Режим доступа из: tolslovar.ru
2. Діяльність суб'єктів господарювання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Капітальні інвестиції в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Бюлетень НБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
5. Інноваційна діяльність промислових підприємств України – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Надано до редакції 18.01.2015

Карпінська Ганна Володимирівна / Anna V. Karpinskaya
biznessdev@mail.ru

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Деформації розвитку промислових підприємств України [Електронний ресурс] / Г.В. Карпінська // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 1 (17). – С. 259-264. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n1.html>